
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

ЛИТЕРАТУРАЗНАЎСТВА

LITERARY RESEARCH

УДК 821.162.1(092)

БЕЛОРУССКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В ПОЛЬСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 1918–1939 гг.: СТРАТЕГИИ ВОПЛОЩЕНИЯ

Н. Н. ХМЕЛЬНИЦКИЙ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Выявляются основные идейно-художественные стратегии воплощения белорусской проблематики в польской литературе 1918–1939 гг. на материале творчества писателей, чьи судьбы на определенном этапе были связаны с Беларусью (М. Радзевич, М. Ванькович, С. Песецкий, Я. Булгак, К. Здоховский, Ю. Чехович и др.). Выделены и охарактеризованы компоненты и уровни парадигмы творческого освоения белорусских мотивов, образов и реалий: историческая родина, место рождения, пространство пограничья, культурный ландшафт, герои-белорусы, традиции и нравы автохтонного населения, природа, присутствие и роль белорусизмов в языке произведений. Указаны и обоснованы три формы обращения польских писателей к белорусской теме: Беларусь выступает как место рождения, факт биографии коренного поляка и историко-культурная (литературная) аллюзия. Внимание акцентировано на том, что художественный мир произведений многих польских писателей в межвоенный период (1918–1939) был сформирован именно белорусскими факторами в процессе литературного взаимодействия и межкультурного диалога.

Ключевые слова: польская литература; белорусская проблематика; белорусско-польское пограничье; автобиографизм; хронотоп; художественный билингвизм; творческая индивидуальность; литературные связи; белорусские реалии; автор.

Образец цитирования:

Хмельницькі ММ. Беларуская праблематыка ў польскай літаратуры 1918–1939 гг.: стратэгіі ўвасаблення. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2021;2:28–38.

For citation:

Khmalnitski MM. Belarusian problems in Polish literature of 1918–1939: embodiment strategies. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2021;2:28–38. Belarusian.

Автор:

Николай Николаевич Хмельницкий – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой китайской филологии, доцент кафедры теоретического и славянского литературоведения филологического факультета.

Author:

Mikalai M. Khmalnitski, PhD (philology), docent; head of the department of Chinese philology and associate professor at the department of theoretical and Slavic literary criticism, faculty of philology.
khmelnickinn@bsu.by

БЕЛАРУСКАЯ ПРАБЛЕМАТЫКА Ў ПОЛЬСКОЙ ЛІТАРАТУРЫ 1918–1939 гг.: СТРАТЭГІІ ЎВАСАБЛЕННЯ

М. М. ХМЯЛЬНІЦКІ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Выяўляюцца асноўныя ідэйна-мастацкія стратэгіі ўвасаблення беларускай праблематыкі ў польскай літаратуры 1918–1939 гг. на матэрыяле творчасці пісьменнікаў, чые лёсы на пэўным этапе былі звязаны з Беларуссю (М. Радзевіч, М. Ваньковіч, С. Пясецкі, Я. Булгак, К. Здзяхоўскі, Ю. Чаховіч і інш.). Вылучаны і ахарактарызаваны кампаненты і ўзроўні парадыгмы творчага засваення беларускіх матываў, вобразаў і рэалій: гістарычная радзіма, месца нараджэння, прастора памежжа, культурны ландшафт, героі-беларусы, традыцыі і звычаі аўтахтоннага насельніцтва, прырода, прысутнасць і роля беларусізмаў у мове твораў. Вызначаны і абгрунтаваны тры формы зваротаў польскіх пісьменнікаў да беларускай тэмы: Беларусь выступае як месца нараджэння, факт біяграфіі карэннага паляка і гісторыка-культурная (літаратурная) алюзія. Увага акцэнтуюцца на тым, што мастацкі свет твораў многіх польскіх пісьменнікаў у міжваенны перыяд (1918–1939) быў сфарміраваны менавіта беларускімі фактарамі ў працэсе літаратурнага ўзаемадзеяння і міжкультуранага дыялогу.

Ключавыя словы: польская літаратура; беларуская праблематыка; беларуска-польскае памежжа; аўтабіяграфізм; хранатоп; мастацкі білінгвізм; творчая індывідуальнасць; літаратурныя сувязі; беларускія рэаліі; аўтар.

BELARUSIAN PROBLEMS IN POLISH LITERATURE OF 1918–1939: EMBODIMENT STRATEGIES

М. М. KHMIALNITSKI^a

^aBelarusian State University, 4 Niezależnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

The article attempts to reveal the major ideological and artistic strategies for the embodiment of Belarus' problems in Polish literature of 1918–1939, and is based on the works of the writers of the period associated with Belarus (M. Rodziewiczówna, M. Wańkiewicz, J. Bułhak, K. Zdziechowski, J. Czechowicz, etc.). The paradigm components and levels of creative picturing of Belarusian motives, images and realities are identified and characterised, namely: the historical homeland; birthplace; borderland space; cultural landscape, Belarusian heroes; autochthonous population's traditions and customs; nature; and the presence and role of Belarusian words in the works of the above writers. Three forms of Polish writers' manner of addressing Belarusian topics have been identified and justified, namely: Belarus as a birthplace; a biography fact of a native Pole; and a historical and cultural (literary) allusion. The article focuses on the fact that the artistic literary world of many Polish writers of the interwar period (1918–1939) was formed basically by Belarusian factors in the process of literary interaction and intercultural dialogue.

Keywords: Polish literature; Belarus' problems; Belarusian-Polish borderlands; autobiography; chronotopos; artistic bilingualism; creative personality; literary associations; Belarusian realities; author.

Уводзіны

Беларускі дыскурс прысутнічае ў польскай літаратуры на працягу многіх стагоддзяў, таму вылучэнне асобнага перыяду для таго, каб прасачыць яго эвалюцыю і адметнасці функцыянавання, падаецца абсалютна заканамерным і актуальным. Мэта даследавання – выявіць спецыфіку ідэйна-мастацкіх стратэгий увасаблення беларускага нацыянальна-культурнага кампанента ў літаратуры міжваеннай Польшчы (1918–1939) з улікам гістарычных падзей і сацыяльна-палітычнай сітуацыі. Спроба даць гэтай з'яве навуковае апісанне, акрэсліць механізмы яе творчай рэалізацыі – актуальная задача ў справе высвятлення шляхоў і спосабаў мастацкай рэпрэзентацыі Беларусі і беларускага народа ў славянскіх літаратурах на розных этапах гісторыі. А. Лойка слухна падкрэсліваў: «Нечаканым адкрыццём прыходзіць бліжэйшае знаёмства з тым, што спалучана ў польскай паэзіі ХХ стагоддзя з Беларуссю, – лёсам жыццёвым і творчым польскіх паэтаў, сюжэтамі, матывамі, вобразамі, зачэрпнутымі імі з беларускіх крыніц, месцам нараджэння і смерці на зямлі беларускай некаторых паэтаў і паэтэс» [1, с. 6].

Аналізуючы айчынную літаратуразнаўчую базу па заяўленай праблеме, неабходна акрэсліць ступень яе распрацаванасці. Безумоўна, існуюць асобныя публікацыі, у якіх выяўляюцца роля і спецыфіка функцыянавання беларускага субстрату ў творах пісьменнікаў Польшчы 1918–1939 гг., аднак абагульняючае даследаванне па гэтым пытанні адсутнічае. Выключэннем могуць служыць манаграфіі, прысвечаныя жыццю і творчасці Зоф’і Налкоўскай [2] і Сяргея Пясецкага [3]. Аўтары гэтых даследаванняў, прасочваючы адметнасці мастацкага почырку, фактары фарміравання творчай індывідуальнасці згаданых пісьменнікаў, абгрунтавана ўводзяць іх творчасць ва ўсходнеславянскі сацыякультурны кантэкст, доказна выяўляюць і характарызуюць беларускія рэаліі ў іх жыцці і мастацкай спадчыне.

Ракурсы прысутнасці беларускага чынніка ў літаратурнай прасторы міжваеннай Польшчы, а таксама ў творчасці тых ці іншых польскіх пісьменнікаў гэтага перыяду ў большай ці меншай ступені закраналіся ў публікацыях айчынных даследчыкаў. У прыватнасці, А. Мальдзіс выявіў беларускія фактары ў жыцці і творах «караля польскага рэпартажу» М. Ваньковіча [4] і «пясняркі Палесся» М. Радзевіч [5]. А. Лойка пераканаўча даказаў прысутнасць беларускіх рэалій ў жыцці і мастацкай спадчыне Т. Міцінскага, Ч. Мілаша, К. Крагельскай і іншых польскіх аўтараў XX ст. [6]. Шматаспектныя творчыя сувязі Максіма Танка з прадстаўнікамі польскай літаратуры, у тым ліку ў міжваенны перыяд, прасачыў у сваёй манаграфіі А. Верабей [7]. І. Багдановіч выявіла беларускія матывы і вобразы ў жыцці і творчасці Л. Падгорскага-Аколава [8] і Я. Булгака [9]. В. Рагойша рэканструяваў на багатым сацыякультурным матэрыяле атмасферу заходнебеларускага мястэчка [10]. Першаадкрывальнікам легенды польскай літаратуры з беларускімі каранямі С. Пясецкага выступіў у сваіх публікацыях П. Рагойша¹. Н. Бахановіч прасачыла эвалюцыю мастацкага вобраза Беларусі ў польскай літаратуры XIX–XX стст., адзначыўшы новыя акцэнтныя ўласцівасці ў творах і светапоглядзе М. Ваньковіча, Ч. Мілаша і іншых польскіх аўтараў [11; 12]. А. Вабішчэвіч звярнуў увагу на разнастайныя праявы і праблемы нацыянальна-культурнага жыцця пасля заключэння Рыжскага мірнага дагавора ў Заходняй Беларусі [13]. Я. Булгаку як таленавітаму фатографу і творцу прысвечаны публікацыі С. Кошур [14] і М. Петуховай [15]. Спроба параўнальна-тыпалагічнага разгляду ролі сатыры ў беларускай і польскай літаратурах 1920–30-х гг. здзейсніла Ю. Мацук [16]. Спецыфіка ўспрымання твораў Г. Сянкевіча ў Савецкай і Заходняй Беларусі знаходзіцца ў цэнтры ўвагі С. Мусіенка [17]. Аглядныя артыкулы пра некаторых польскіх пісьменнікаў міжваеннага дваццацігоддзя (Ч. Мілаша, Я. Гушчы, Л. Стафа, З. Налкоўскай і інш.) і звесткі пра пераклады іх твораў на беларускую мову надрукаваны ў айчынных энцыклапедычных выданнях [18–26].

У працах польскіх даследчыкаў творы, у якіх прысутнічаюць рэаліі беларуска-польскага сацыякультурнага памежжа 1920–30-х гг., часцей разглядаюцца праз прызму нацыянальнага і ўніверсальнага, але пытанне беларускага аспекту, беларусазнаўчы кантэкст у іх прадстаўлены недастаткова. Прыкладам могуць служыць публікацыі С. Ульяша [27; 28], у якіх утрымліваюцца каштоўныя назіранні па гісторыі і развіцці літаратуры памежжа, беларуска-польскіх узаемасувязях. Аўтар правёў значную працу па вывучэнні творчай дзейнасці некаторых пісьменнікаў – урадженцаў Беларусі ў кантэксце польскай літаратуры XX ст., але пытанне беларускага дыскурсу ў іх творах разглядаецца эпізодычна. Польскі літаратуразнаўца Т. Буйніцкі вызначыў беларускія матывы ў творчасці прадстаўнікоў віленскага аб’яднання «Жагары» [29], аднак у фокус даследчыцкай увагі не трапілі многія творы паэтаў-жагарыстаў, тэматычна звязаныя з Беларуссю. Х. Глагоўская разгледзела праз прызму *бяздомнасці* беларускія матывы ў публіцыстыцы і творах Ч. Мілаша [30]. У працы Т. Хжаноўскага аналізуюцца асобныя аспекты беларуска-польскага літаратурнага ўзаемадзеяння 1918–1939 гг. [31]. На выбраных творах міжваеннай польскай літаратуры Б. Хадачак акрэслівае нацыянальныя і ўніверсальныя каштоўнасці, сістэму вызначальных катэгорый прыгожага пісьменства беларуска-польскага памежжа (у шырокім і вузкім значэннях гэтага паняцця), вядзе размову пра іх «тэрапеўтычную ролю» для ўрадженцаў гэтых тэрыторый [32]. Б. Белаказовіч канцэптуальна выверана прасачыў на багатым факталагічным і біяграфічным матэрыяле гісторыю і панараму беларуска-польскіх культурных узаемасувязей, зафіксаваў вызначальныя падзеі, якія паўплывалі на іх дынаміку і адлюстраванне ў літаратурах суседніх народаў, выявіў аб’ектыўныя прычыны актывізацыі міжкультурнага дыялогу ў XX ст. [33; 34].

Тэарэтычныя і метадалагічныя асновы даследавання

Памежжа як міждысцыплінарная катэгорыя разглядаецца ў працах літаратуразнаўцаў і фалькларыстаў, этнолагаў і лінгвістаў, гісторыкаў і сацыёлагаў многіх краін. Беларуская-польскі кантэкст літаратурнага памежжа 1918–1939 гг. – вектар даследаванняў, які на працягу апошніх дзесяцігоддзяў актуалізуецца ў разнастайных аспектах і праяўленнях, але комплекснага падыходу не атрымаў да гэтага часу. Рэгіён, дзе спрадвечу ў добрасуседстве жылі і жывуць некалькі народаў, якія і творчасць некаторых

¹Рагойша П. В. Творчасць Сяргея Пясецкага: праблема жанрава-стылёвай адметнасці : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.01.03 / Беларус. дзярж. ун-т. Мінск, 2001. 20 с.

польскіх пісьменнікаў міжваеннага перыяду толькі ў апошнія дзесяцігоддзі сталі прадметам актыўных навуковых гісторыка-культурных рэфлексій, кампаратывных даследаванняў.

Вывучэнне літаратурнай спадчыны польскіх пісьменнікаў – ураджэнцаў Беларусі з улікам гісторыка-літаратурнага вопыту XX ст., а таксама іх творчых сувязей з літаратурамі розных краін дазваляе расставіць новыя акцэнтны ў працы і асэнсаванні іх твораў. На сёння ў працах як беларускіх, так і польскіх літаратуразнаўцаў падрыхтавана глеба для далейшага даследавання заяўленай праблематыкі, зроблены шэраг цікавых назіранняў, спектр якіх можна акрэсліць такімі ключавымі паняццямі, як *памежжа, традыцыі, жанры, літаратурныя сувязі, славянскі кантэкст, нацыянальная (сама)ідэнтыфікацыя, рэгіён, кантактная зона* і інш. Але беларуская тэматыка ў творчасці пісьменнікаў Польшчы 1918–1939 гг. вывучана недастаткова, што прызнаюць і беларускія, і польскія літаратуразнаўцы. Так, напрыклад, Б. Хадачак у гэтым кантэксце абсалютна слушна адзначыў: «Дадзены напрамак, напрыклад, у польскай прозе да сённяшняга дня не даследаваны належным чынам. А ён прадстаўляе значны корпус тэкстаў, якія заключаюць у сабе характэрную для міжваеннага дваццацігоддзя ідэйна-літаратурную перспектыву, без якой яе вобраз будзе няпоўным і нават скажоным»² [35, s. 21]. Падобнае меркаванне выказваў і беларускі славіст І. Чарота: «...усё больш востра адчуваецца запатрабаванасць сістэмнага вывучэння прысутнасці беларускай літаратуры ў свеце, якое для айчыннага літаратуразнаўства было патрэбна заўсёды, а пры цяперашніх умовах стала катэгарычна неабходным і адназначна прырытэтным – у адпаведнасці з актуальнымі задачамі фарміравання нацыянальна-дзяржаўнай ідэалогіі, міжнароднага цвярджэння Рэспублікі Беларусь і беларускасці наогул» [36, с. 135].

Польскія навукоўцы, даследуючы феномен літаратуры памежжа розных перыядаў (ад Сярэднявеччя да нашых дзён), актыўна выкарыстоўваюць тэрміны «крэсы», «крэсавіяна», актуалізуючы і іншыя іх кантэксты: гісторыка-палітычны, сацыякультурны, этнаментальны і інш. Слушнымі і доказнымі з'яўляюцца высновы беларускіх і польскіх даследчыкаў пра ўніверсальнасць памежжа і яго ўплыў на развіццё кожнай з суседніх літаратур у XIX–XX стст., пра сутнасныя і спецыфічныя рысы праяўлення гэтага феномена. Напрыклад, Б. Хадачак, разважаючы пра літаратуру памежжа ў міжваенны перыяд, прыгадвае беларускую школу ў польскім рамантызме, вядзе размову пра ўзбагачэнне яе традыцый у 1918–1939 гг., вылучае аксіялагічныя прыкметы гэтай з'явы (фалькларыстычная аснова, этнаграфічны дыкурс, аўтабіяграфізм, ідэалізацыя і міфалагізацыя малой радзімы, «крэсы як страчаны рай» і г. д.) [35, s. 20].

Для сістэмна-аналітычнага вырашэння заяўленай праблемы ў межах дадзенага даследавання былі абраны тыя польскія пісьменнікі, у творчасці якіх беларускасць прысутнічае на ідэйна-тэматычным узроўні, пульсуе ў мастацкай тканіне тэкстаў, выяўляецца ў аўтарскім засваенні этнакультурных элементаў (М. Радзевіч, М. Ваньковіч, Я. Булгак, Л. Падгорскі-Аколаў, Ю. Чаховіч, К. Здыхоўскі і інш.). Для многіх польскіх майстроў слова беларускія тэмы і матывы, эмоцыі і перажыванні, звязаныя перш за ўсё з месцам нараджэння – малой радзімай, сталі невычэрпнай крыніцай натхнення.

Метадалагічную аснову даследавання складаюць культурна-гістарычны, імагалагічны, сацыялагічны, біяграфічны, аксіялагічны, кантэкстуальны метады. Менавіта комплексны падыход пры даследаванні мастацкай спадчыны польскіх пісьменнікаў, творчая індывідуальнасць якіх сфарміравалася ў літаратурнай зоне памежжа, садзейнічае вырашэнню актуальных тэарэтычных праблем: вызначэнню нацыянальнага статусу пісьменнікаў, народжаных дзвюма культурнымі традыцыямі, спецыфікі функцыянавання беларускіх элементаў у творах польскіх аўтараў, адметнасці стылю таго ці іншага творцы памежжа і галоўнае – выяўленню плённых і шматвектарных сувязей суседніх славянскіх літаратур.

Вынікі і іх абмеркаванне

Беларуская праблематыка стала істотным змястоўна-канцэптуальным і структураўтваральным чынікам у польскай літаратуры 1918–1939 гг. Але ў сувязі з тым, што многія польскія аўтары і творы гэтага перыяду па ідэалагічных прычынах доўгі час не былі ўключаны ў тэматычнае поле літаратуразнаўчых даследаванняў, гэта не дазволіла ў поўнай меры выявіць спецыфіку гісторыка-літаратурнага працэсу, абумоўленага этнакультурнай прасторай памежжа.

У 1918 г. Польшча адгарнула новую старонку свайго летапісу са значнай падзеі – набыццям незалежнасці, што, безумоўна, аказала глыбокае ўздзеянне на свядомасць палякаў, іх уяўленне пра сябе ў еўрапейскай супольнасці, а таксама на ўзаемаадносіны з суседнімі краінамі. Прысутнасць і функцыянаванне беларускага дыскурсу ў сацыякультурнай прасторы Другой Рэчы Паспалітай рабіла гэту з'яву ўнікальнай для тагачаснай Еўропы. Падзеленасць Беларусі пасля падпісання Рыжскага мірнага дагавора ў 1921 г. стала прычынай раздзялення народа і сямей, прыўнесла новыя ідэалагічныя, філасоф-

² Тут і далей пераклад наш. – М. Х.

скія, ідэйна-тэматычныя аспекты ў мастацтва і літаратуру, паскорыла працэсы нацыянальнай ідэнтыфікацыі, грамадзянскай актыўнасці беларусаў. Тагачасныя польскія ўлады праводзілі мэтанакіраваную палітыку сацыяльна-палітычнага адчужэння і (ці) этнакультурнай асіміляцыі нацыянальных меншасцей. Польская літаратура гэтага перыяду стварыла свой асаблівы хранатоп быцця чалавека менавіта праз мастацкае слова, тэрапеўтычная (кампенсаторная) функцыя якога была відавочная: многія пісьменнікі апынуліся ўдалечыні ад малой радзімы, якая засталася па той бок польска-савецкай мяжы, што, як і ў часы рамантызму, стала прычынай глыбокіх перажыванняў, крыніцай настальгіі і суму па страчанай Аркадыі.

Памежжа – гэта своеасаблівы свет, што ўзаемаўзбагачаў прадстаўнікоў усіх народаў, якія яго стваралі, фарміраваў адметны тып характару, вызначальныя рысы якога – талерантнасць, гасціннасць і ўзаемапавага. Пацвярджэннем гэтаму могуць служыць жыццё і творчасць А. Міцкевіча, Ю. І. Крашэўскага, У. Сыракомлі, В. Каратынскага, братоў Здзяхоўскіх, Янкі Купалы і многіх іншых прадстаўнікоў беларускага і польскага народаў. Паказальнымі у гэтым кантэксце падаюцца словы Т. Канвіцкага, прыведзеныя ім у рамане «Каляндар і клепсідра»: «Беларусь не адбірае ў іншых свабоду, не рабавала чужыя землі, не мардавала людзей за суседняй мяжой. Гэта краіна мела для іншаземцаў глыбокую павагу і гасцінны каравай, а для рабаўнікоў – апошнюю карову і апошні акраец жытняга хлеба са знакам крыжа, аддавала для нешчаслівых клапатлівае сэрца і беднае, няспешчанае жыццё» [37, с. 20]. Хоць у зоне памежжа і назіраецца змяшэнне традыцый, ядро матчынай культуры заўсёды застаецца непарушным. Прыгожае пісьменства адлюстроўвала жыццё людзей розных нацыянальных каранёў, сацыяльнага паходжання, веравызнання, палітычных поглядаў, паказвала абарончы характар войнаў, у якіх было вымушана прымаць удзел аўтахтоннае насельніцтва беларуска-польскага памежжа. Пісьменнікамі асэнсоўваліся ў адзінстве радзіма малая і радзіма гістарычная (Вялікае Княства Літоўскае), а мясцовая прырода дзякуючы іх творам замацавалася як канон у польскай літаратуры.

У выніку гістарычных падзей першай трэці ХХ ст. (Першая сусветная вайна, утварэнне Другой Рэчы Паспалітай, польска-савецкая вайна, Рыжскі мірны дагавор 1921 г. і інш.) змяніўся склад польскіх пісьменнікаў і іх патэнцыяльных чытачоў. На агульнай літаратурнай сцэне працавалі пісьменнікі розных генерацый, ідэалагічных і палітычных поглядаў, эстэтычных арыентацый. Літаратурныя стратэгіі і тактыкі міжваеннага дваццацігоддзя былі такія, што побач з апрабаванымі мастацкімі сродкамі адлюстравання (пазнання) рэчаіснасці і эксперыментамі ў галіне формы польскія пісьменнікі актыўна звярталіся да паэтыкі факта з яркай выразнай дакументальнай асновай, дакладнасцю зрокавых малюнкаў і слыхавых вобразаў. У гэты перыяд з'явілася шмат так званых твораў без пісьменніка – мемуараў, нататак, дзённікаў (лістоў) вядомых і невядомых аўтараў, мэтай якіх было захаваць, зафіксаваць перажыты ў драматычныя часы досвед. Так, напрыклад, у артыкуле «Вільна і Віленшчына ў дзённіках Зоф'і Налкоўскай і Максіма Танка» беларуская даследчыца С. Мусіенка, маючы на ўвазе дадзеную тэндэнцыю, слухна адзначыла: «Абодвух гэтых твораў лучыць перш за ўсё тэматыка, уласцівая толькі ім спецыфіка запісу ў часе, светапоглядныя прынцыпы, палітычныя перакананні і галоўнае – суперажыванне да іншага чалавека, клопат пра яго будучыню. Па гэтай прычыне дзённікі Налкоўскай і Танка сённяшнім чытачом могуць быць успрынятыя не толькі як гістарычныя факты, але і як творы высокага мастацкага ўзроўню, з якіх прамаўляюць да нас вялікія і трагічныя здарэнні мінулага часу» [38, с. 296].

У кантэксце ўзнятай праблематыкі польская літаратура 1918–1939 гг. утрымлівае цікавы матэрыял, дазваляючы выявіць і пазнаць невядомыя рэаліі жыцця беларусаў у часы Другой Рэчы Паспалітай, а таксама рэканструяваць адпаведную парадыхму ўзаемаўспрымання суседніх славянскіх народаў. На гэты працэс істотна паўплывала падпісанне Рыжскага мірнага дагавора, у выніку чаго з'явілася мяжа, якая падзяліла Беларусь на Савецкую і Заходнюю і стала своеасаблівай восьсю жыцця і смерці для многіх жыхароў гэтага рэгіёна. Тэма падзеленасці краіны, матыў мяжы атрымалі шматмернае мастацкае ўвасабленне і ў беларускай, і ў польскай літаратурах 1920–30-х гг. як аб'ект сацыяльна-гістарычнага і ідэйна-філасофскага асэнсавання. У якасці пацвярджэння можна прыгадаць хрэстаматычны верш Янкі Купалы «На Даўгінаўскім гасцінцы» (1926), які перадае драматычны змест гэтай падзеі: *...Ты не спаткаеш стуль суседа, / А мо й матулі з вас які... / Былі сваімі ў ішчасці, ў бедах, – / Цяпер чужыя чужакі. / Ды ані вестачкі адтуля, / І нібы сам адтуль далей, / Адно пачуеш, як зязюля / Кукуе там, як і даўней* [39, с. 138].

Беларускі дыскурс у творах польскіх пісьменнікаў 1918–1939 гг. рэалізоўваўся як праз гісторыка-нацыянальную перспектыву, так і праз грамадска-палітычную канкрэтыку. Дзякуючы літаратуры не раз была актуалізавана тэма польска-савецкіх адносін, асэнсоўваўся вобраз беларускага народа ў гістарычнай перспектыве, у кантэксце памежнага быцця. Успрымання суседняй краіны ў літаратуры і публіцыстыцы Польшчы 1918–1939 гг. шмат у чым было абумоўлена прапагандысцкім падыходам. Многія польскія пісьменнікі міжваеннага дваццацігоддзя (А. Струг, Ч. Мілаш, Е. Путрамонт,

3. Налкоўская і інш.), ацэньваючы дзяржаўную палітыку і эканамічную сітуацыю, разважалі пра гістарычную місію Польшчы, неадпаведнасць нацыянальна-дзяржаўных прыярытэтаў урада ідэалам і марам вялікіх польскіх рамантыкаў, адзначалася неабходнасць павагі да іншых славянскіх народаў у справе іх нацыянальнага самавызначэння.

Характар развіцця польскай літаратуры 1918–1939 гг. у значнай ступені быў абумоўлены канцэпцыйнай спазнання новай рэчаіснасці, якая часта была трагічна ці сатырычна заостранай, але ідэйны кантрапункт у ёй заставаўся гранічна акрэсленым, мастацкая абагуленасць з’явы падавалася з псіхалагічнай глыбінёй і сімвалічнасцю. Міжваеннае дваццацігоддзе, засведчыўшы новую геапалітычную сітуацыю ў Польшчы, прыўнесла і новыя акцэнтны ў асэнсаванне беларускай тэмы польскай літаратурай і публіцыстыкай, якія ў значнай ступені знаходзіліся пад уплывам ідэалагічных устаноў, звязаных з нацыянальнай, сацыяльнай і аграрнай дыскрымінацыяй у дачыненні да малых народаў Другой Рэчы Паспалітай. Сітуацыя з нацыянальнай ідэнтыфікацыяй насельніцтва на памежных беларуска-польскіх землях таксама заставалася складанай. Напрыклад, у адносінах да сялян-беларусаў дамінаваў погляд, які склаўся ў польскай нацыянальна-культурнай парадыхме яшчэ з даўніх часоў. Трапнае акрэсленне гэтаму ўспрымання даў Т. Канвіцкі ў рамане «Бохінь» («Bohiny», 1987), галоўная гераіня якога – Хэлена Канвіцкая – наступным чынам вызначае сфарміраваны ў польскай калектыўнай свядомасці статус беларусаў: *Ах, Божа, беларусы! Ці гэта народ, ці сацыяльная група. Заўсёды думала, што яны проста сяляне* [40, s. 87]. З дадзеным выказваннем гераіні твора Т. Канвіцкага карэлюе і фрагмент тэндэнцыйна зададзенага артыкула польскага паэта і літаратурнага крытыка міжваеннага перыяду Е. Вышамірскага: «Калі селянін з Віленскага ці Навагрудскага ваяводства на пытанне, якой ён нацыянальнасці, адкажа: “Я, паночку, тутэйшы”, – няма чаго здзіўляцца. Бо гэты селянін яшчэ не здолеў вызначыцца са сваёй нацыянальнай прыналежнасцю, не прыйшоў – праз выхаванне, традыцыі і гісторыю – да разумення той ці іншай нацыянальнасці... Матэрыяльная нястача і духоўная ўбогасць: так лаканічна без перабольшання можна акрэсліць увесь змест жыцця беларускага народа» [41, s. 3].

Падобнае ўспрымання Беларусі і беларусаў было актуальным у творчасці многіх польскіх аўтараў міжваеннага дваццацігоддзя, але, зразумела, на мадэль рэцэпцыі істотна паўплывалі новыя рэаліі і тэндэнцыі, з якімі тагачасная санацыйная ўлада Польшчы ўжо не магла не лічыцца: пашырэнне беларускага народнага руху супраць сацыяльнага і нацыянальнага ўціску, рост палітычнай свядомасці, падтрымка перадавымі прадстаўнікамі польскага грамадства этнічных меншасцей. Пра падобную сітуацыю сведчыць змест артыкула маладога Ч. Мілаша «Сэнс рэгіяналізму» (1932), у якім будучы нобелеўскі лаўрэат спрабуе прасачыць механізмы палітыкі польскіх улад у дачыненні да беларусаў і ўкраінцаў, раскрыць прыхованы сэнс польскага «крэсовага рэгіяналізму». Аўтар публікацыі, здзейсніўшы экскурс у гісторыю і сучаснасць, робіць наступную выснову: «Струменямі мутнай вады (“мы не палякі, не беларусы, мы тутэйшыя”) не стрымаць самасвядомасць беларускага селяніна, як не заманіць літваў літоўскасцю ў шляхоцкай інтэрпрэтацыі» [42, s. 46].

Такім чынам, у польскай публіцыстыцы і літаратуры 1918–1939 гг. мастацкі вобраз Беларусі і беларусаў вынікаў са шматгадовай традыцыі ўспрымання суседняга народа і шмат у чым быў абумоўлены новымі сацыякультурнымі і грамадска-палітычнымі ўмовамі, ідэалагічнымі задачамі.

У жыцці і творчай біяграфіі многіх польскіх пісьменнікаў міжваеннага дваццацігоддзя Беларусь займае асаблівае месца. Беларускія традыцыі і культура, супольная гісторыя суседніх народаў шмат у чым прадвызначалі светапоглядныя асновы, ідэйна-эмацыянальную мадальнасць твораў аўтараў-памежнікаў, а польскі літаратурны кантэкст – іх творчы метады, мастацкія стратэгіі і жанрава-стылявую разнастайнасць тэкстаў. Беларускія вобразы і рэаліі прысутнічаюць на розных узроўнях у польскай літаратуры 1918–1939 гг., а беларускі хранатоп з’яўляецца не толькі фонам, на якім разгортваюцца падзеі, але і важным пунктам адліку ў сістэме ўспрымання свету героямі, адным з істотных фактараў іх быцця.

Культура з’яўляецца своеасаблівай сістэмай сімвалаў, характэрнай для пэўнага грамадства і кадыфікаванай у яго інстытутах. Менавіта канкрэтныя вобразы-сімвалы, традыцыі, матывы, рэаліі скіроўваюць свядомасць чытачоў у пэўную нацыянальна-культурную прастору, з’яўляючыся знакам прыналежнасці да яе. Гістарычныя веды пра навакольны свет, як і эстэтычны вопыт, традыцыі народа, той ці іншай этнічнай групы будуць захаваны, калі іх зафіксуюць творы мастацтва і літаратуры. Ужо сам факт нараджэння на беларуска-польскім культурным памежжы паўплываў на станаўленне і фарміраванне многіх польскіх пісьменнікаў, абумовіўшы ў значнай ступені матывы і мастацкую мадальнасць іх твораў. Галоўны стрыжань беларускага дыскурсу ў польскай літаратуры 1918–1939 гг. выбудоўваўся як па лініі засваення і ўзбагачэння папярэдняй традыцыі, так і з улікам актуальных геапалітычных рэалій і сацыяльных падзей, ідэйна-мастацкіх тэндэнцый новага часу.

Літаратура дае шмат прыкладаў таго, як любоў пісьменніка да малой радзімы выяўляла яго любоў да народаў, сярод якіх ён вырас. У спадчыне пісьменнікаў беларуска-польскага памежжа назіраецца двухузроўневае творчай свядомасці і мастацкай практыкі: многія з гэтых аўтараў насычалі творы беларускай мадуляцый (патрыятычны пафас, айчыны пейзаж, хранатоп, мова, рэаліі, героі), падтрымлівалі і ўзбагачалі сістэму вядучых вобразаў-сімвалаў еднасці з роднай зямлёй (рака Нёман, возера Свіцязь, Вільня, крыж пры гасцінцы, шляхецкая сядзіба, сад, лес (пушча) і інш.). Падвояе аўтарскай свядомасці, яе аб'ектыўная прыналежнасць да дзвюх культурных традыцый стала вызначальным творчым імпульсам для многіх польскіх пісьменнікаў 1918–1939 гг. Змены ў геапалітычным становішчы суседніх краін абумовілі новыя ідэйна-мастацкія стратэгіі польскіх пісьменнікаў, іх экзістэнцыяльны статус, пра што, як лічыць Н. Бахановіч, сведчыць творчасць Ч. Мілаша, у якой «прычынай страты “малой радзімы” выступае ўжо не ўласцівае ўспамінам Ваньковіча паміранне неіснуючай Рэчы Паспалітай, а вымушаная неабходнасць пакінуць тэрыторыю беларуска-польскага памежжа» [11, с. 33].

Набыццё незалежнасці не толькі змяніла дзяржаўныя амбіцыі кіраўнікоў Другой Рэчы Паспалітай, але і паўплывала на жыццё нацыянальных меншасцей краіны, іх традыцыйны ўклад, змяніла духоўныя, геаграфічныя і культурныя каардынаты пісьменніцкіх пошукаў. Успамін і споведзь зноў, як у часы рамантызму, фарміруюць асноўную эмоцыю, вызначаюць аўтарскую мадэль свету (па вызначэнні У. Мархеля, прыём «ўспамінальнай прысутнасці»). Матыў уласнага мінулага як страчанага рэальнасці, рамантычная ідэалізацыя часоў дзяцінства і юнацтва, сакралізацыя краявідаў малой радзімы становяцца асноўнымі складнікамі твораў пісьменнікаў памежжа. У сваёй вядомай рабоце «Аўтар і герой у эстэтычнай дзейнасці» М. Бахцін слухна адзначае, што біяграфічная мастацкая каштоўнасць з усіх мастацкіх каштоўнасцей «найменш трансгрэдыентная самасвядомасці, таму аўтар у біяграфіі найбольш блізкі да героя, яны як бы могуць мяняцца месцамі, таму і магчыма персанальнае супадзенне героя і аўтара за межамі цэлага» [43, с. 140–141].

Сацыякультурныя рэаліі 1918–1939 гг. спрыялі актыўнаму пранікненню праблематыкі памежнага суб'екта ў творы польскіх літаратараў, якія звярталіся да тэм страчанага Айчыны, *Дома*, глядзелі на радавое гняздо з перспектывы трагічных падзей, як на няспраўджаную мару. Творчасць М. Ваньковіча, С. Пясецкага, М. Радзевіч, Я. Булгака і іншых польскіх пісьменнікаў міжваеннага дваццацігоддзя моцна звязана з беларускай праблематыкай, у ёй выяўляюцца шматстайнасць бачання Беларусі, стылявая шматфарбнасць і ідэйна-мастацкая шматпланавасць пры яе ўвасабленні. У гэтым працэсе назіраецца пераемнасць традыцый, якія распрацоўваліся і ўзбагачаліся ў польскай літаратуры не адно стагоддзе. Аналіз літаратурных твораў і біяграфій польскіх літаратараў 1918–1939 гг. дазваляе вылучыць тры групы пісьменнікаў, якія звярталіся да беларускай тэмы:

1) аўтары, дзіцячыя гады і юнацтва якіх былі звязаны з вёскамі, мястэчкамі і гарадамі сучаснай Беларусі і якія актыўна звярталіся ў сваёй творчасці да рэалій малой радзімы (Л. Падгорскі-Аколаў, Я. Булгак, К. Здзяхоўскі, М. Радзевіч, К. Крагельская, Б. Адамовіч, М. Ваньковіч і інш.);

2) пісьменнікі, якія некаторы час жылі на беларускай тэрыторыі і адлюстравалі ў творах свой побыт на гэтых землях (З. Налкоўская, Ю. Чаховіч, К. Ілаковіч, Т. Далэнга-Мастовіч, С. Пясецкі, Ю. Кадэн-Бандроўскі і інш.);

3) літаратары, якія звярталіся да беларускасці ў шырокім сэнсе слова праз фальклорную і літаратурную традыцыю, гістарычныя крыніцы, успаміны родных, сваякоў, знаёмых (Ч. Мілаш, С. Балінскі, К. Вяжынскі, Я. Івашкевіч, Е. Анджаеўскі і інш.).

Вядомыя палітычныя і сацыякультурныя змены ў XX ст. актуалізавалі ў творах пісьменнікаў – ураджэнцаў беларуска-польскага рэгіёна элементы народнага светаўспрымання, новыя філасофска-эстэтычныя арыенціры, матывы і вобразатворчыя фактары (напрыклад, матывы малой радзімы, мяжы), канцэптуальна-змястоўныя апазіцыі: польскасць – бальшавізм, свой – чужы, традыцыя – рэвалюцыя, цывілізаваны захад – варварскі ўсход, жыццё – смерць... Новая сітуацыя міжваеннага перыяду патрабавала і новых падыходаў літаратуры ў яе асэнсаванні. І. Багдановіч слухна заўважыла, што творчасць польскіх пісьменнікаў – выхадцаў з Беларусі ў 1918–1939 гг. вызначалі «інакшы стыль і інакшая драматургія пачуццяў, чым польскамоўных аўтараў XIX стагоддзя, хоць і для іх актуальная ідэалізацыя як мастацкі прыём з арсеналу рамантычнай паэтыкі, а таксама супастаўляльны матывы айчыны і не айчыны дзеля большай выразнасці акцэнтаў і крышталізацыі пачуццяў, адыходам з разраду актуальных рыцарскіх старашляхецкіх матываў, высоўваннем на першы план настальгічных рэфлексій і варыянтнасцю настрояў на гэтай глебе» [8, с. 42].

Самабытнасць, духоўны патэнцыял, дэмакратычны характар, шматстайнасць мастацкіх плыней і кірункаў польскай літаратуры 1918–1939 гг. былі абумоўлены як багатымі нацыянальнымі традыцыямі, так і плённымі ўзаемазвязямі з іншымі літаратурамі і культурамі: «Беларуская літаратура, узнікшы, ніколі не развівалася без уплываў на яе польскай паэзіі, як і польская паэзія і пасля Адама Міцкевіча ніколі

не развівалася без уплыву на яе ўсходніх крэсаў, а гэта значыць і Беларусі. У выніку гэтага і лёс даволі значнай кагорты польскіх паэтаў XX стагоддзя спалучаны з Беларуссю» [6, с. 20]. Сапраўды, у шматлікіх творах польскіх аўтараў XX ст. мастацкае дзеянне адбываецца на тэрыторыі беларуска-польскага памежжа, што фарміруе адметны хранатоп, абумоўлівае сістэму матываў і вобразаў. Пісьменнікі даволі часта канкрэтызуюць геаграфічныя каардынаты, у якіх адбываецца дзеянне: гэта Нясвіж, Навагрудак, Ракаў, Завоссе, Мір, Гродна, Ашмяны, Слуцк, Ліда, Рось, Дуброўка і шмат іншых беларускіх гарадоў, мястэчак і вёсак. Усе яны ўвасабляюць своеасаблівы мастацкі код, што выконвае ролю вобразнага эквівалента аднасці з роднай зямлёй. Тапонімы як бы метафарызавалі гістарычны і культурны вопыт той супольнасці, якая жыла і жыве на дадзенай тэрыторыі, сімвалізавалі памяць пра малую радзіму.

У польскай літаратуры 1918–1939 гг. дастаткова аўтараў, творчая індывідуальнасць якіх была сфарміравана сацыякультурным космасам беларуска-польскага памежжа. Істотнай адметнасцю гэтага феномена трэба лічыць мастацкі білінгвізм пісьменнікаў, а таксама полілінгвізм рэцыпіентаў (чытачоў), якія пражывалі на дадзенай тэрыторыі, таму працэсы міжмоўнага і міжкультурнага ўзаемадзеяння заставаліся дастаткова плённымі і ў гэты перыяд, увасабляючы далёка не перыферыйную дыялектыку прыгожага пісьменства. Польскія пісьменнікі ў 1918–1939 гг. (М. Радзевіч, М. Кунцэвіч, М. Ваньковіч і інш.) актыўна звярталіся да ўспамінаў, маючы краіну маленства і юнацтва, якая часта знаходзілася ў аркадыйскім хранатопе беларуска-польскага памежжа, асэнсоўвалі гісторыю і драматычную сучаснасць у розным жанрава-стыльным увасабленні. Іх творчасць гэтага перыяду тыпалагічна ці праблемна-тэматычна яднаюць праўда жыцця і рамантыка ўспамінаў, прысутнасць беларускага субстрату, рэальнай беларуска-польскага памежжа, матывы выгнання, настальгіі, увядзенне драматычнага дыскурсу ў тканіну расповеду, адметная галерэя герояў-беларусаў.

Таксама неабходна адрозніваць аўтарскія стратэгіі прэзентацыі беларускай тэмы. Напрыклад, у адных польскіх аўтараў мастацкія апісанні відавочна разгорнутыя, дэталізаваныя, у іх творах прысутнічаюць насычаныя пейзажныя замалёўкі, карціны прыватнага і грамадскага жыцця (М. Ваньковіч), у іншых – сціслыя, часам нават лапідарныя, з акцэнтам на сацыяльна-псіхалагічны аспект нарацыі (З. Налкоўская). Польскую паэзію з беларускімі каранямі адрознівае насычанасць лексічнымі і сэнсавымі паўторамі, алітэрацыямі і асанансамі, унутранай рыфмай і адметнай рытмікай, а мелодыка і вобразнасць беларускай песні з'яўляюцца неад'емнай рысай вобразна-мастацкага ладу многіх твораў польскіх паэтаў (вершы Ю. Чаховіча, К. Ілаковіч, С. Балінскага, Е. Загурскага і інш.).

Заклучэнне

Такім чынам, творчасць многіх польскіх пісьменнікаў міжваеннага перыяду сведчыць пра выключную ролю беларускага кампанента ў гісторыка-літаратурным працэсе Польшчы 1918–1939 гг. Беларускасць як шматаспектная катэгорыя выявілася на розных узроўнях у творах польскай міжваеннай літаратуры – на тэматычным, вобразным, стылёвым і моўным, набываючы асаблівую пазнавальную, мастацкую і культурную важнасць. Узаемадзеянне і ўзаемапрапранікненне дзвюх культур, ідэйна-эстэтычных традыцый забяспечылі станаўленне і развіццё асаблівага свету мастацкай вобразнасці ў польскай літаратуры XX ст. Сучасныя даследчыкі, асабліва з беларускага боку, зрабілі пэўныя спробы выявіць у творах польскіх пісьменнікаў прысутнасць беларускіх фактараў, кампанентаў і вобразна-выяўленчыя стратэгіі іх увасаблення, але ўжыванне сістэмнага падыходу да асэнсавання гэтай з'явы застаецца актуальнай літаратуразнаўчай задачай.

Беларускія пісьменнікі, крытыкі і перакладчыкі прысвяцілі досыць вялікую колькасць даследаванняў польскім майстрам слова міжваеннага дваццацігоддзя, апублікавалі нямала аглядаў іх творчасці, выдалі шмат якасных перакладаў літаратуры міжваеннай Польшчы, што стала адчувальным чыннікам беларускай сацыякультурнай прасторы. Літаратуразнаўцы і перакладчыкі Беларусі асабліваю цікавасць прадэманстравалі да постацей ураджэнцаў беларуска-польскага памежжа, якія зафіксавалі гэту прастору ў сваіх творах як самабытны тэрытарыяльны анклаў, выявілі яе сацыяльна-палітычны, гісторыка-культурны, шматнацыянальны характар. Але айчынным чытач чакае яшчэ знаёмства з літаратурнай спадчынай цэлай кагорты польскіх аўтараў 1918–1939 гг., абсалютная большасць твораў якіх не перакладалася на беларускую мову (М. Кунцэвіч, М. Радзевіч, Е. Анджэўскі, Ю. Кадэн-Бандроўскі, Т. Пайпер, М. Паўлікоўска-Яснажэўская і інш.).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Лойка АА. *Роўнакутны трохвугольнік, або Ад Палямона да Максіма Танка*. Мінск: БДУ; 2003. 214 с.
2. Мусіенко СФ. *Творчество Зофьи Налковской*. Мінск: Наука и техника; 1989. 205 с.

3. Кабржыцкая ТВ, Рагойша ПВ, Хмяльніцкі ММ. *Наш і не наш Сяргей Пясецкі*. Мінск: Кнігазбор; 2014. 211 с.
4. Мальдзіс А. Найпершы гутарнік сярод гутарнікаў. У: Вялікі АФ, Вінніцкі ЗЮ, рэдактары. *Знакамітыя мінчане XIX–XX стст.: Мінск і Міншчына ў літаратурных творах на рубяжы XIX і XX стст. Матэрыялы Беларуска-польскай канферэнцыі*; 27 красавіка 2010 г.; Мінск, Беларусь. Мінск: Выдавец В. Хурсік; 2011. с. 92–95.
5. Мальдзіс АВ, Радзевіч Марыя. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 13*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 2001. с. 208.
6. Лойка АА. Польска-беларускія літаратурныя кантакты першай паловы XX стагоддзя. У: Рагойша ВП, рэдактар. *Матэрыялы III Міжнароднай канферэнцыі «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай»; 18–20 лістапада 1997 г.; Мінск, Беларусь. Частка 1*. Мінск: БДУ; 1999. с. 6–9.
7. Верабей АЛ. *Максім Танк і польская літаратура*. 2-е выданне, выпраўленае і дапоўненае. Мінск: Беларуская навука; 2012. 153 с.
8. Багдановіч ІЭ. Леанард Падгорскі-Аколаў – міцкевічазнаўца і паэт. У: Хаўстовіч МВ, рэдактар. *Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта. Выпуск 3*. Мінск: Права і эканоміка; 2002. с. 41–46.
9. Багдановіч І. Беларусь у паэтычнай інтэрпрэтацыі Яна Булгака (паэма «*Moja ziemia*», 1919). *Acta Albaruthenica*. 2005;5:38–43.
10. Рагойша В. Заходнебеларускае мястэчка як асяродак беларуска-польскага культурнага сумежжа (на прыкладзе Ракава). У: Мальдзіс А, рэдактар. *На шляхах да ўзаемаразумення*. Мінск: Кнігазбор; 2000. с. 62–68.
11. Бахановіч Н. Мастацкі вобраз Беларусі ў польскай літаратуры XX і XXI стст. У: Кіклевіч А, Важнік С, рэдактары. *Паланістыка – Полоністыка – Polonistyka*. 2011. Мінск: Медысонт; 2012. с. 25–43.
12. Бахановіч Н. Эвалюцыя вобраза беларускай зямлі ў польскай літаратуры. У: Twaranowicz H, redaktor. *Białorutenika Białostocka. Tom 3*. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku; 2011. s. 91–109.
13. Вабішчэвіч АМ. *Нацыянальна-культурнае жыццё Заходняй Беларусі (1921–1939)*. Брэст: БрДУ; 2008. с. 319.
14. Кошур С. Славуты майстар фатаграфіі вяртаецца ў свой Асташын, або Дзе нарадзіўся Ян Булгак? *Голас Радзімы*. 2005. 13 студзеня. с. 9.
15. Петухова МВ. Інтэрмедыйная рэфэрэнцыя ў літаратурнай творчасці Яна Булгака. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філагія*. 2020;1:5–16.
16. Мацук Ю. Беларуская і польская сатыра міжваеннага дваццацігоддзя: спроба параўнання. У: Багдановіч ІЭ, Запрудскі СМ, рэдактары. *Супольнасць традыцый – садружнасць у будучыні. Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі*. Мінск: Кнігазбор; 2012. с. 62–65.
17. Мусіенка С. Генрых Сянкевіч на Беларусі. У: Stachura R, Budrewicz T, Faron B, redaktorzy. *Powieść historyczna dawniej i dziś*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej; 2007. с. 334–343.
18. Мусіенка СП. Налкоўская Зоф’я. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 11*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 2000. с. 134.
19. Верабей АЛ. Гушча Ян. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 5*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 1997. с. 552–553.
20. Лойка АА. Гушча Ян. У: Броўка ПУ, рэдактар. *Беларуская савецкая энцыклапедыя. Том 4*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 1971. с. 99.
21. Малюковіч СД. Мілаш Чэслаў. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 10*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 2000. с. 369–370.
22. Танк М. Путрамант Ежы. У: Броўка ПУ, рэдактар. *Беларуская савецкая энцыклапедыя. Том 8*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 1975. с. 632.
23. Хмяльніцкі ММ. Анджаеўскі Ежы. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 1*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 1996. с. 353.
24. Хмяльніцкі ММ. Бранеўскі Уладзіслаў. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 3*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 1996. с. 242.
25. Хмяльніцкі ММ. Тувім Юльян. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 16*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 2003. с. 21.
26. Хмяльніцкі ММ. Путрамант Ежы. У: Пашкоў ГП, рэдактар. *Беларуская энцыклапедыя. Том 18, кніга 1*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя; 2004. с. 441.
27. Uliasz S. Pożoga świata kresowo-ziemiańskiego w kontekście «Szczenięcych lat» Melchiora Wańkowicza. W: Feliksiak E, redaktor. *Wilno – wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Tom 4*. Białystok: Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, Oddział Białostocki; 1992. s. 267–292.
28. Uliasz S. *Literatura kresów – kresy literatury. Fenomen Kresów Wschodnich w literaturze polskiej dwudziestolecia międzywojennego*. Rzeszów: WSP; 1994. 282 s.
29. Bujnicki T. Motywy białoruskie w poezji żagarystów. *Acta Polono-Ruthenica*. 1996;1:123–132.
30. Głogowska H. Bezdomność prawdy – o białoruskich motywach w twórczości Czesława Miłosza. У: Багдановіч ІЭ, Запрудскі СМ, рэдактары. *Супольнасць традыцый – садружнасць у будучыні. Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі*. Мінск: Кнігазбор; 2012. с. 214–231.
31. Chrzanowski T. *Kresy czyli obszary tęsknot*. Kraków: Wydawnictwo Literackie; 2001. 240 s.
32. Hadaczek B. *Kresy w literaturze polskiej XX wieku. Szkice*. Szczecin: Ottonianum; 1993. 221 s.
33. Białokozowicz B. Polsko-wschodniosłowiańskie stosunki literackie jako problem badawczy. *Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria*. 1974;1:7–49.
34. Białokozowicz B. Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe, styki i kresy jako problem badawczy. *Polsko-wschodniosłowiańskie powiązania kulturowe, literackie i językowe*. 1994;1:24–47.
35. Hadaczek B. Proza kresów Wschodnich w dwudziestoleciu międzywojennym (rekonasans). *Ruch Literacki*. 1986;37(4): 265–279.
36. Чарота ІА. Праблемы нашай літаратуразнаўчай кампаратывістыкі. У: Штэйнер ІФ, Мельнікава АМ, Андрэева АУ, рэдактары. *Спадчына І. Я. Навуменкі і актуальныя праблемы літаратуразнаўства. Выпуск 2*. Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны; 2014. с. 133–137.

37. Konwicki T. *Kalendarz i klepsydra*. Warszawa: Wydawnictwo Znak; 1989. 480 s.
38. Musijenko S. Wilno i Wileńszczyzna w dziennikach Zofji Nałkowskiej i Maksyma Tanka. W: Feliksiak E, redaktor. *Wilno – wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Tom 4*. Białystok: TLAM; 1992. s. 293–313.
39. Купала Я. *Поўны збор твораў. Том 4. Вершы, пераклады. 1915–1929*. Мінск: Мастацкая літаратура; 1997. 698 с.
40. Konwicki T. *Bohiń*. Warszawa: Czytelnik; 1987. 182 s.
41. Wyszomirski J. List z Wilna. Białoruskie «ugodki». *Wiadomości Literackie*. 1935, 30 czerwca. s. 3–5.
42. Miłosz Cz. *Przemyśle młodego umysłu. Publicystyka i proza 1931–1939*. Kraków: Wydawnictwo Znak; 2003. 520 s.
43. Бахтин ММ. *Эстетика словесного творчества*. Москва: Искусство; 1986. 445 с.

References

1. Loika AA. *Rownakutny trohvuhol'nik, abo Ad Paljamona da Maksima Tanka*. [An isosceles triangle, or from Palemon to Maxim Tank]. Minsk: Belarusian State University; 2003. 214 p. Belarusian.
2. Musijenko SF. *Tvorchestvo Zofji Nalkovskoi* [Creativity Zofia Nalkovskaya]. Minsk: Nauka i tekhnika; 1989. 205 p. Russian.
3. Kabrzyckaja TW, Rahoisha PW, Khmialnitski MM. *Nash i nie nash Sjargej Pjasecki* [Ours and not ours Syarhei Pyasetski]. Minsk: Knigazbor; 2014. 211 p. Belarusian.
4. Maldzis A. [Best storyteller among storytellers]. In: Wialiki AF, Winnicki ZY, editors. *Znakamityja minchane XIX–XX stst.: Minsk i Minshchyna w litaraturnyh tvorah na rubjazy XIX i XX stst. Matjerialy Belarуска-pol'skaj kanferencyi; 27 krasavika 2010 g.; Minsk, Belarus'* [Famous Minskians of the 19th – 20th centuries: Minsk and Minsk region in literary works at the turn of the 19th and 20th centuries. Materials of the Belarusian-Polish conference, 2010 April 27; Minsk, Belarus]. Minsk: Publisher W. Khursik; 2011. p. 92–95. Belarusian.
5. Maldzis AW. [Radzewich Maria]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 13* [Belarusian encyclopedia. Volume 13]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 2001. p. 208. Belarusian.
6. Loika AA. [Polish-Belarusian literary contacts in the first half of the 20th century]. In: Rahoisha VP, editor. *Matjeryjaly III Mizhnarodnaj kanferencyi «Slavjanskaja litaraturnyja w kantjeksce susvetnaj»; 18–20 listapada 1997 g.; Minsk, Belarus'. Chastka 1* [Materials of the 3rd International conference «Slavic literature in a world context»; 1997 November 18–20; Minsk, Belarus. Part 1]. Minsk: Belarusian State University; 1999. p. 6–9. Belarusian.
7. Verabei AL. *Maksim Tank i pol'skaja litaratura* [Maxim Tank and Polish literature]. Minsk: Belaruskaja navuka; 2012. 153 p. Belarusian.
8. Bagdanovich IE. [Leonard Padgorski-Akolau – Mitskevich scholar and poet]. In: Khaustowich MW, editor. *Pracy kafedry gistoryi belaruskaj litaraturny Beldzharzhuniversityjeta. Vypusk 3* [Proceedings of the department of Belarusian literature of the Belarusian State University. Volume 3]. Minsk: Prava i jekanomika; 2002. p. 41–46. Belarusian.
9. Bagdanovich I. [Belarus in poetic interpretation of Jan Bulhak (poem «My Land», 1919)]. *Acta Albaruthenica*. 2005;5:38–43. Belarusian.
10. Rahoisha W. [Western Belarusian settlement as a space of the Belarusian-Polish cultural border (on the example of Rakov)]. In: Maldzis A, editor. *Na shljahah da uzaamarazumennja* [Towards mutual understanding]. Minsk: Knigazbor; 2000. p. 62–68. Belarusian.
11. Bahanowich N. [The artistic image of Belarus in Polish literature of the 19th and 20th centuries]. In: Kiklevich A, Vazhnik S, editors. *Palarnistyka – Polonistyka – Polonistyka. 2011*. Minsk: Medysont; 2012. p. 25–43. Belarusian.
12. Bahanowich N. [Evolution of the image of the Belarusian land in Polish literature]. In: Twaranowicz H, editor. *Bialorutenika Bialostocka. Tom 3*. Białymstok: Uniwersytet w Białymstoku; 2011. s. 91–109. Belarusian.
13. Vabishchewich AM. *Nacyjanal'na-kul'turnae zhycce Zahodniaj Belarusi (1921–1939)* [National and cultural life of Western Belarus (1921–1939)]. Brest: Brest State University; 2008. p. 319. Belarusian.
14. Koshur S. [The famous master of photography returns to his Astashin, or where Yan Bulhak was born?]. *Golas Radzimy*. 2005 January 13. p. 9. Belarusian.
15. Pietukhuva MV. Intermediate reference in literary work of Jan Bulgak. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2020;1:5–16. Belarusian.
16. Macuk J. [Belarusian and Polish satire of the interwar period: an attempt at comparison]. In: Bagdanovich IE, Zaprudski SM, editors. *Supol'nasc' tradycyi – sadruzhnasc' u buduchyni. Belarуска-pol'skaja mownyja, litaraturnyja, gistorychnyja i kul'turnyja suzazi* [Commonality of traditions – cooperation in the future. Belarusian-Polish linguistic, literary, historical and cultural ties]. Minsk: Knigazbor; 2012. p. 62–65. Belarusian.
17. Musijenka S. [Henryk Siankiewicz in Belarus]. In: Stachura R, Budrewicz T, Faron B, editors. *Powieść historyczna dawniej i dziś*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej; 2007. p. 334–343. Belarusian.
18. Musijenka SP. [Nalkouskaja Zofia]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 11* [Belarusian encyclopedia. Volume 11]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 2000. p. 134. Belarusian.
19. Verabei AL. [Hushcha Jan]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 5* [Belarusian encyclopedia. Volume 5]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 1997. p. 552–553. Belarusian.
20. Loika AA. [Hushcha Jan]. In: Brouka PU, editor. *Belaruskaja saveckaja jencyklapedyja. Tom 4* [Belarusian Soviet encyclopedia. Volume 4]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 1971. p. 99. Belarusian.
21. Malukovich SD. [Milash Cheslau]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 10* [Belarusian encyclopedia. Volume 10]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 2000. p. 369–370. Belarusian.
22. Tank M. [Putramant Jezy]. In: Brouka PU, editor. *Belaruskaja saveckaja jencyklapedyja. Tom 8* [Belarusian Soviet encyclopedia. Volume 8]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 1975. p. 632. Belarusian.
23. Khmialnicki MM. [Andzajewski Jezy]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 1* [Belarusian encyclopedia. Volume 1]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 1996. p. 353. Belarusian.
24. Khmialnicki MM. [Braneuski Uladzislau]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 3* [Belarusian encyclopedia. Volume 3]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 1996. p. 242. Belarusian.
25. Khmialnicki MM. [Tuvim Julian]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 16* [Belarusian encyclopedia. Volume 16]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 2003. p. 21. Belarusian.

26. Khmialnicki MM. [Putramant Jezy]. In: Pashkou GP, editor. *Belaruskaja jencyklapedyja. Tom 18, kniga 1* [Belarusian encyclopedia. Volume 18, book 1]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja; 2004. p. 441. Belarusian.
27. Uliasz S. Pożoga świata kresowo-ziemiańskiego w kontekście «Szczenięcych lat» Melchiora Wańkowicza. W: Feliksiak E, redaktor. *Wilno – wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Tom 4*. Białystok: Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, Oddział Białostocki; 1992. s. 267–292.
28. Uliasz S. *Literatura kresów – kresy literatury. Fenomen Kresów Wschodnich w literaturze polskiej dwudziestolecia międzywojennego*. Rzeszów: WSP; 1994. 282 s.
29. Bujnicki T. Motywy białoruskie w poezji żagarystów. *Acta Polono-Ruthenica*. 1996;1:123–132.
30. Głogowska H. Bezdomność prawdy – o białoruskich motywach w twórczości Czesława Miłosza. In: Bagdanovich IE, Zaprudski SM, editors. *Supol' nasc' tradycyi – sadruzhnasc' u buduchyni. Belaruska-pol'skija mownyja, litaraturnyja, gistorychnyja i kul'turnyja suvjazi* [Commonality of traditions – cooperation in the future. Belarusian-Polish linguistic, literary, historical and cultural ties]. Minsk: Knigazbor; 2012. p. 214–231.
31. Chrzanowski T. *Kresy czyli obszary tęsknot*. Kraków: Wydawnictwo Literackie; 2001. 240 p.
32. Hadaczek B. *Kresy w literaturze polskiej XX wieku. Szkice*. Szczecin: Ottonianum; 1993. 221 p.
33. Białokozowicz B. Polsko-wschodniosłowiańskie stosunki literackie jako problem badawczy. *Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria*. 1974;1:7–49.
34. Białokozowicz B. Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe, styki i kresy jako problem badawczy. *Polsko-wschodniosłowiańskie powiązania kulturowe, literackie i językowe*. 1994;1:24–47.
35. Hadaczek B. Proza kresów Wschodnich w dwudziestoleciu międzywojennym (rekonasans). *Ruch Literacki*. 1986;37(4): 265–279.
36. Charota IA. [Problems of our literary comparative studies]. In: Shteiner IF, Melnikava AM, Andreeva AU, editors. *Spadchyna I. Ja. Navumenki i aktual'nyja problemy litaraturaznawstva. Vypusk 2* [The legacy of I. Ya. Navumenka and topical problems of literary criticism. Issue 2]. Homiel: Francisk Skorina Gomel State University; 2014. p. 133–137. Belarusian.
37. Konwicki T. *Kalendarz i klepsydra*. Warszawa: Wydawnictwo Znak; 1989. 480 p.
38. Musijenko S. Wilno i Wileńszczyzna w dziennikach Zofji Nałkowskiej i Maksyma Tanka. W: Feliksiak E, redaktor. *Wilno – wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Tom 4*. Białystok: TLAM; 1992. s. 293–313.
39. Kupala Ja. *Powny zbor tworaw. Tom 4. Vershy, peraklady. 1915–1929* [Full composition of writings. Volume 4. Poems, translations. 1915–1929]. Minsk: Mastackaja litaratura; 1997. 698 p. Belarusian.
40. Konwicki T. *Bohiń*. Warszawa: Czytelnik; 1987. 182 s.
41. Wyszomirski J. List z Wilna. Białoruskie «ugodki». *Wiadomości Literackie*. 1935, 30 czerwca. s. 3–5.
42. Miłosz Cz. *Przygody młodego umysłu. Publicystyka i proza 1931–1939*. Kraków: Wydawnictwo Znak; 2003. 520 s.
43. Bakhtin MM. *Estetika slovesnogo tvorcestva* [Aesthetics of verbal creativity]. Moscow: Iskustvo; 1986. 445 p. Russian.

Артыкул паступіў у рэдкалегію 04.05.2021.
Received by editorial board 04.05.2021.